

Ergenekon'dan Kağanlığa Türk Model Devleti Gök Türkler

Ahmet Taşağıl,

İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2016, 352 sayfa, ISBN: 978-605-9241-94-6.

Sıla GÜNEY*

İslam öncesi Türk tarihi, genel Türk tarihi açısından üzerinde dikkatle durulması gereken bir alan olmasına rağmen ne yazık ki geçmişten günümüze bakıldığında belki de en çok ihmal edilen alan olmuştur, diyebiliriz. Tabii ki bu durumun en önemli nedeni olarak geçmişe doğru gidildikçe kaynakların yetersizliğinin artışı gösterilebilir. Ahmet Taşağıl, bu konuda ortaya koyduğu yetkin

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi.

çalışmaları ile Türk tarihinin başlangıç noktalarına ışık tutmakta ve günümüz Türk dünyasını daha net algılamamıza yardımcı olmaktadır.

Ahmet Taşağıl'ın eserine “Ergenekon'dan Kağanlığa Türk Model Devleti Gök Türkler” adını vermesi, aslında bu eserin yazılış amacını da ortaya koymaktadır. “Gök Türkler neden Türk tarihinde model devlettir?” sorusu eseri oluşturan ana sebeptir. Gök Türkler, Türk adını devlet adı olarak kullanmışlar; kendi dilleriyle yazdıkları yazıtlarda Türk milleti, Türk devleti ifadelerini kullanmışlardır. Ayrıca daha önce kurulmuş olan devletlerden farklı olarak Gök Türkler, tarihî kaynaklar çerçevesinde model bir Türk devleti oluşturmuşlardır, görüşü esere hâkimdir.

Yazar, eserinin ön sözünde Gök Türklerin Türk tarihinde model bir devlet oluşturduklarını, tarihî süreçte bu model devlet anlayışının nasıl organize bir şekilde devam ettiğini ve böylece Türk dünyasının temelini oluşturduklarını şu cümlelerle anlatmaktadır:

Karahanlıların ve hatta Gaznelilerin Gök Türk bünyesinden çıktıklarını anlayabiliyoruz. Ama, Oğuz Yabgu Devletinden başlayarak Selçuklu, Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti ve Ön Asya'da kurulmuş sayısız devlet ve beylik doğrudan Gök Türklerin devamıdır. Türk adı, Türk kimliği onların sayesinde özellikle yabancı kaynaklarda vurgulana vurgulana günümüze kadar ulaşmıştır. Geride kalanlar özellikle batıda Kuman, doğuda Kıpçak adlarıyla tanınarak Moğolistan'dan Macaristan'a, Kafkaslardan Mısır'a, Hindistan'a kadar yayıldılar. Kıpçak Türk kültürü adıyla günümüze Kazak, Özbek, Tatar gibi adlarla gelmiştir. Oğuzların tarihi kadar Kıpçakların tarihi de Gök Türklerle doğrudan bağlantıdır. Sibiry'a da yaşayan Türk boyları da Göktürkler zamanında açığa çıkan kültürlerini özgün biçimde korumayı başardılar. Sibiry'daki Türk boylarının en kalabalık ve önde gelenlerinden Kırgızlar, sonraki dönemlerde Tanrı Dağları havalisine yerleşmişlerdir. En uzaktaki Saha (Yakut)'lar dahi Gök Türklerin bünyesinde bulunmuştur.

Özellikle Çarlık Rusyası ve devamında Sovyetler Birliği döneminde Türk boylarına karşı uygulanan politikalar hatırlandığında, eserin Türk dünyası açısından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çarlık Rusyası döneminde misyoner şarkiyatçı Nikolay İvanoviç İlimskiy, Türk lehçeleri üzerine araştırmalar yapmış; lehçeleri kendine özgü birer dil haline getirme ve boylardan ayrı ayrı milletler yaratma gibi girişimlerde bulunmuştur. İlimskiy, “dil mühendisliği” olarak da adlandırabileceğimiz çalışmalarıyla lehçeler arasındaki ayrılıkları arttırmış; Türk topluluklarının birbiriyle anlaşabilmesi için Rusçanın kullanımının zorunlu hale getirilmesini sağlamıştır. Ruslaştırma politikası neticesinde, boyların arasına nifak tohumları serpilmiş, her bir Türk boyunun birbirine yabancılaştırılması sağlanmış ve Türk dünyası bu şekilde bölünerek asimile edilme yoluna gidilmiştir. Günümüzde dahi bu politikanın etkilerini görmek mümkündür. Bu açılardan bakıldığında *Ergenekon'dan Kağanlığa Türk Model Devleti Gök Türkler*; Türk kültürünü, devlet yapısını, boy sistemini tarihimiz açısından önemini düşünerek anlama noktasında herkesin faydalanabileceği bir eser olma özelliği taşıyor, diyebiliriz.

Eser, yirmi dokuz ana bölümden oluşmaktadır: “1. Gök Türk Devlet Modeli”, “2. Gök Türklerin Kökeni”, “3. Bağımsızlık Öncesi Gök Türklerin Faaliyetleri”, “4. Gök Türklerin Halk Tabakası”, “5. Bağımsızlığın Kazanılması”, “6. Dünya İmparatorluğu Haline Dönüşme”, “7. Dünya Hâkimiyeti Taspar Kağan Devri (572-581)”, “8. Doğu Gök Türk Devletinin Kaderi”, “9. Doğu Gök Türk Devletinin Eski Gücüne Kavuşması”, “10. Doğu Gök Türk Devletinin Gücünü Kaybetmeye Başlaması”, “11. Doğu Gök Türk Devletinin Çöküşü”, “12. Doğu Gök Türk Ülkesinde Karanlık Dönem”, “13. Sir Tarduşların Devleti (627-647)”, “14. Son Mücadele (Ch’e-Pi’nin Direnişi)”, 15. Hanedandan olmayan Diğer Küçük Türk Boylarının İlk Defa Çin ile Doğrudan Temas Kurmaları, “16. Doğu Gök Türk Ülkesinin Çin Hâkimiyetine Girmesi”, “17. Türk Beyleri Çin Devlet Hizmetinde 18. Türklerin Esarete Baş Kaldırmaları”, “19. Fetretin Genel Karakteri”, “20. II. Gök Türk Devletinin Yükselişi”, “21. Devletin Toparlanması ve Bilge Kağan”, “22. Gök Türk Yönetiminin Dağılması”, “23. Batı Gök Türkleri / İstemi Yabgu ve I. Gök Türk Devletinin Batıda Genişlemesi”, “24. Bağımsız Batı Gök Türk Devletleri”, “25. Ülkenin Bölünmesi”, “26. Çin Hâkimiyetini Tanımayan Batı Gök Türk Beylerinin Mücadeleleri”, “27. Türkistan Şehirlerinin Genel Durumu”, “28. Batı Gök Türklerin Devamı Olarak Türgişler”, “29. Karahanlı ve Gaznelilere Giden Yolda Karluklar”. Son kısımda ise Çin Kaynakları, Bibliyografya ve Dizin bölümleri yer almaktadır.

Birinci bölümde yazar, Gök Türk Devletinin dayandığı boy sisteminin iyi incelenmesi halinde daha sonraki asırlarda kesintisiz olarak Türk Dünyasına ulaşan bir köprü olduğunun anlaşılacağı fikrini ortaya koyuyor; Uygur, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin bu model üzerinde yükseldiklerini belirtiyor.

Bu noktada Ahmet Taşağıl’ın erken dönem Türk tarihini aydınlatma hususunda komşu milletlerin dillerinde yazılmış tarihî kaynaklardan yararlanması onu bu alanda sayılı isimlerden biri haline getiriyor. Özellikle onun Türk tarihi hakkında çok ilginç ve önemli ayrıntılara yer veren Çin kaynakları üzerinde yoğunlaşması *Kök Tengri’nin Çocukları* adlı eserinde olduğu gibi bu eserde de dikkati çeken bir husustur. Çinliler, komşuları ve ilişkide oldukları milletler için her türlü ayrıntıya yer vermişlerdir. Taşağıl’a göre bu açıdan bakıldığında Çin tarihi, Türk tarihi bakımından bir hazine değerindedir.

Eseri oluşturan bölümler incelendiğinde tematik ve kronolojik usulün takip edildiği görülmektedir. Alt bölümlerde ise okuyucunun ilgisini çekebilecek çarpıcı başlıklar yer almaktadır.

“Ayukı/Hükümet” başlığı altındaki bölümde Gök Türklerin yönetim mekanizmasının tüm eski Türk devletlerinde görüldüğü belirtilmiştir. Türk tarihine baktığımızda Türklerin genel karakterinin bağımsızlık temeli üzerine kurulduğu görülür. Eserde ilgili bölümlerde bağımsızlık duygusuna verilen önem, model devlet olma üzerinden Gök Türklerle net bir biçimde aktarılmıştır: *Gök Türk Devleti 682’de istiklâlini yeniden kazandıktan sonra, devletin başlıca politikası, fetret devrinde yani ülkenin*

Çin esaretine düştüğü sırada (630-680 yılları arasında) Çin'e gitmek zorunda kalmış ya da zorla götürülmüş Türk boylarını yeniden geri getirmek, esaret altında yaşamaktan kurtarmak idi.

İkinci bölümde Gök Türklerin kökeni ve tarih sahnesine ilk çıktıkları yer probleminin ele alınmış olduğu görülüyor. Ahmet Taşağıl, sonuç olarak kaynaklardan edinilen bilgilere göre Gök Türkler, Hunların bir koludur, der ve Gök Türklerin kökeni hususunda Altay Dağlarının güney eteklerini merkez olarak kabul etmekte bir sakınca bulunmadığını belirtir.

Üçüncü bölümde bağımsızlıktan önce Gök Türklerin durumu ele alınmıştır: *Kaynaklardan anlaşıldığına göre devletin kurucuları 552'de bağlı oldukları Juan-juan'ları bozguna uğratarak devletlerini kurmadan önce de aşama aşama bazı kazanımlar elde ettiler.* Bu bölümde dikkati çeken bir husus, onların devlet kurma yolundaki ilk adımları sayılabilecek Çin akınlarında Gök Türklerle karşı askerî kuvvet çıkarılmayıp hile yoluna gidilmesidir. Taşağıl, Chou Shu'nun 27. bölümünden aldığı bu bilginin metnine de eserinde yer vermiştir. Yazarın ilgili bölümlerde Çin kaynaklarından aktardığı bu metinler, eseri daha ilgi çekici ve orijinal hale getirmiştir.

Dördüncü bölümde "Gök Türklerin Halk Tabakası" başlığı altında Töleslerin Gök Türk devletinin büyüme sürecindeki etkisi anlatılmıştır. Ayrıca Gök Türkler dönemindeki diğer boy teşkilatlanmalarının da ana şeması çizilmiş ve aralarındaki ilişki açıklanmıştır. Batı Gök Türk hanedanından gelen Türgişler, Gök Türk hanedanına yakın bir kabile olan ve Batı Gök Türk Devleti'nin sarsılıp yıkılmasına sebep olan Karluklar, II. Gök Türk döneminde çatışılan Dokuz Oğuzlar bunlardan bazılarıdır. Bu ilişkilerle vurgulanan boy sistemi, eserin oluşmasını sağlayan asıl mesajın verilmesini sağlıyor: Karluklar, Karahanlı ve Gazneli devletlerinin kuruluşlarına katkı sağlamış; Oğuzların alt yapısını oluşturan Türgişler ise Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarını kuranlar olmuşlardır.

Eserde anlatılan boy sistemi ile ilgili şu kısma da değinmek gerek. Ahmet Taşağıl, eserinde boy sisteminin Türk devletine katkılarının olduğu kadar olumsuz etkilerinin de olduğunu vurgulamıştır: *Gelişen savaş, siyasi ilişki, sosyal olayların oluşturduğu şartlarda boyların devletin en önemli dayanağı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Zaten henüz devletin kuruluş aşamasından önce kurucu kağan Bumin, Töles boylarınının 50 bin ailelik kısmını kendine bağladıktan sonra gücüne güvenerek, bağımsızlık yolunda önemli adımlar atmıştı. Devletin merkezî idaresinin çok güçlü olduğu anlarda önemli bir temel dayanak noktasını oluşturan boylar, siyasi otorite çözümlerinden anında etkilenmiş, istikrarsızlıkların daha da büyümesine yol açmıştır.*

Eserin ilerleyen bölümlerinde Gök Türklerin imparatorluğa dönüşme süreci Mukan Kağan, Taspar Kağan ve İşbara Kağan dönemi etrafında oluşturulan politikalar ve sonuçları bağlamında ele alınmıştır. Bu bölümlerde Gök Türk - Çin ilişkilerinde Çinli casusların faaliyetlerinin devletin sarsılmasında ne kadar etkili olduğunu görüyoruz. Eserde, özellikle Ch'ang Sun-sheng adlı casusun

üstün nişancılığı sayesinde devletin içine sızması ve bunun sonucunda devletin iç yapısı, hanedan üyelerinin zaafı ve aralarındaki ihtilafları öğrenmesi ile Gök Türkler üzerinde bölme uygulamalarının başlaması konusu ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Çin entrikalarının Gök Türklerin yıkılışı üzerindeki etkilerini sekizinci bölümde görüyoruz. Bölme çalışmaları ve uygulanan entrikalarla birlikte zayıflayan Gök Türklerin ortadan kaldırılmalarının amaçlanmadığı da belirtilmiştir. Sui İmparatoru Wen, Gök Türk ülkesinde bu iç karışıklık durumunun devamının kendi çıkarlarına uygun olduğu kanaatindedir.

Dokuzuncu ve onuncu bölümlerde Doğu Gök Türk Devletinin eski gücüne kavuşma süreci ve çöküşün nedenleri ele alınmıştır. On ikinci bölümde Gök Türk dönemi hakkında bize en önemli bilgileri veren Orhun Yazıtları'na göre başarısızlığın sebepleri ortaya koyulmuştur: *1- Devletin yıkılmasında birinci derecede sorumlu olarak başarılı kağanlardan sonra tahta geçen diğer kağanlar tutuluyordu. 2- İkinci derecede sorumlu millet idi. Millet devletine karşı görevlerini yerine getirememişti. 3- Üçüncü derecede tesir eden sebep Çinlilerin sürekli çevirdiği entrika ve uyguladıkları kurnaz siyaset idi.* Görüldüğü üzere Gök Türkler, yazdıkları kitabelerle Türk milletine kendi tarihini aktararak hatalarından ve diğer devletlerden bahsederek nasihat vermekte; gelecekte aynı hatalara düşmemeleri hususunda uyarılarda bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Orhun Yazıtları da Türk dünyasına Türk Model Devleti olarak Gök Türkleri işaret etmektedir, denilebilir.

Eserde başsız kalan halkın, Çin entrikalarına uygun bir şekilde nasıl parçalanacağını aktaran bölümler dikkat çekicidir. Bunlardan biri merasim ve protokol işleri bakan yardımcısı Li Pai-yao'nun sözlerinden oluşan bölümdür: *Gök Türkler dışarıdan bakıldığında tek bir millet gibi görünüyorlar ise de ayrı ayrı boylardan ibarettirler. Her boy kendi lideri tarafından idare edilmektedir. Bundan dolayı şimdi onların dağınık durumda olmalarından faydalanalım ve boylara göre ayıralım, boyların liderleri yalnız Çin İmparatoruna bağlansınlar. Kendi aralarında birlik ve bağlantı kurulmasın...* Bu politikayı Türklere karşı uygulamaya çalışan birçok devlet olmuştur; günümüzde de Türk dünyasında benzer politikaların etkisi görülmektedir, denebilir.

On beşinci bölümde Gök Türk devletinin ortadan kalkması ile başıboş kalan boyların durumları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Devamında Doğu Gök Türk ülkesinin Çinliler tarafından idari bölgelere ayrılması konusuna yer verilmiştir. On yedinci bölümde ise Çin devlet hizmetine giren Türk Beyleri ayrı başlıklar altında sıralanmıştır.

On sekizinci bölümde bağımsızlık hareketlerinin patlak vermesiyle birlikte Türklerin esarete başkaldırma süreci anlatılmıştır. Devamında gelen bölümde Gök Türklerin Çin hâkimiyeti altında geçen elli yıldan fazla süre içindeki durumlarının kronolojik olarak ele alındığı görülüyor.

Yirminci bölümde İltiş Kutlug ile birlikte kurulan II. Göktürk Devleti süreci başlatılıyor. Çin'den kaçıp kurtulan Tonyukuk'un Kutlug'a katılma süreci ve daha sonra Kapgan Kağan'ın politikası

çerçevesinde devletin durumu aktarılıyor. Devamında Bilge Kağan ile devletin toparlanma sürecine girmesi konusuna yer veriliyor. Bu noktada Tonyukuk ile Bilge Kağan arasında geçen diyaloglar oldukça dikkat çekici ve düşündürücüdür. Tonyukuk'un mükemmel bir stratejist olduğunu bu bölümlerde net bir şekilde görmek mümkündür: *Basmillar şu an Peit'ing (Beşbalık)'de bulunuyorlar. Tatabı ve Kitanlar ise doğudalar, aralarındaki mesafe çok uzak. Güçlerini birleştirip birlikte hareket edemezler. Eğer gelirlerse üç gün önceden kuzeye doğru çekiliriz. Yiyecek vesair levazimatları biter, geri giderler. Basmilların gücü az (hafif)dır. İlk önce onlar varırlarsa savaşırız.*

Yirmi ikinci bölümde 734-742 yılları arasında gelişen olaylarla beraber Gök Türk yönetiminin dağılma süreci işlenmiş; bu devreyle ilgili Çin kaynaklarındaki bilgilerin azlığından da bahsedilmiştir. Taşağıl, bu durumu Gök Türklerin artık T'ang hanedanı için bir tehlike oluşturmamalarına bağlamaktadır.

Yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü bölümde yazar, İstemi Yabgu dönemi Batı Gök Türk devletini ve Tardu dönemi bağımsız Batı Gök Türk dönemini ele almıştır. Devamında ülkenin bölünme sürecine yer verilmiştir. Bu bölümdeki “Yeni Boy Örgütlenmesi (Türk Tarihinde Dönüm Noktası)” alt başlığı Türk model devleti anlayışı kapsamında önem arz eder: *Işbara Kağan, ülkesini on boya böldü. Her boya idare eden reise birer ok verildi. Bundan sonra unvanları On Şad ve On Ok şeklinde söylenmeye başladı (...) Her bir boya bir erkin idare edecekti. Bundan sonra bütün yeni teşkilatlanmadan çıkan boylara genel olarak On Boy / On Ok adını verdiler.* Taşağıl'a göre bu olay, Batı Türklüğü için bir dönüm noktasıdır; 24 Oğuz boyuna, Türkmenlere, Selçuklulara ve Osmanlıya giden yol böyle açılmıştır.

Yirmi altıncı bölümde Çin hâkimiyetini tanımayan Batı Gök Türk Beylerinin mücadelelerine yer verilmiştir. Devamında gelen bölümde Türkistan şehirlerinin (Turfan, Karaşar, Kuca, Kaşgar, Hoten, Semerkand, Taşkand, Fergana, Hami) durumu ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Son bölümlerde eserin yazılış amacı olan boy sisteminin getirileri olarak görülen Türk model devlet anlayışının yansımalarına yer verilmiş; “Batı Göktürklerinin Devamı Olarak Türgişler” ile “Karahanlı ve Gaznelilere Giden Yolda Karluklar” başlıkları ele alınmıştır.

Ergenekon'dan Kağanlığa Türk Model Devleti Gök Türkler, Türk tarihini yeniden okumaya ve anlamlandırmaya yönelik alanına sonsuz katkılar sağlayabilecek nitelikte bir eser. Tarihimizi günümüz Türk dünyasını da içine alarak tek bir kaynağa Model Devlet Gök Türklere götüren bu eser, yalnızca akademik düzeye değil, tüm tarih okuyucularına hitap edecek bir kaynak olması yönüyle de dikkati çekmektedir.

